

SOSYAL BEŞERÎ VE İDARİ BİLİMLER

ALANINDA ARAŞTIRMALAR VE DEĞERLENDİRMELER

MART 2026

EDİTÖR

Prof. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAARSLAN

İmtiyaz Sahibi / Yaşar Hız
Yayına Hazırlayan / Gece Kitaplığı

Birinci Basım / Mart 2026 - Ankara
ISBN / 978-625-7884-39-6

© copyright

Bu kitabın tüm yayın hakları Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA
0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com / gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Büro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

VERGİ HUKUKUNUN YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ DENETİM SİSTEMLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Damla AYDIN, Gülnihal CAN AVŞAR..... 7

BÖLÜM 2

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE EKOTURİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Ceyhan HAYDAROĞLU, Ferhat ALTAY..... 21

BÖLÜM 3

TÜRKİYE’NİN MİLLİ PARKLARINDA KORUMA, TURİZM VE REKREASYON

Arzu ARSLAN , Serdar CEYLAN 43

BÖLÜM 4

DÜNYA DIŞI TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ: UZAY LOJİSTİĞİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YERİNDE KAYNAK KULLANIMI (ISRU)

Okan KEKÜL..... 55

BÖLÜM 5

İKALE SÖZLEŞMELERİ VE İŞTEN AYRILMA YÖNETİMİ: İŞ HUKUKU İLE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ARASINDA NORMATİF VE STRATEJİK BİR KÖPRÜ

Seçil GÜRÜN KARATEPE, Gökçe TOPÇU ONAR..... 69

BÖLÜM 2

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE EKOTURİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ¹

Ceyhun HAYDAROĞLU², Ferhat ALTAY³

¹ Bu çalışma Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU danışmanlığında Ferhat ALTAY tarafından hazırlanan “Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ceyhun.haydaroglu@bilecik.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-2886-6474

³ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, ferhat_altay25@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüzde küresel teknolojik gelişmelerin yanı sıra siyasi ve ekonomik dönüşümler, turizm de dahil olmak üzere birçok sektörde yapısal değişiklikleri tetiklemiştir. Bu değişimlerin bir sonucu olarak, turizm sektörü ulusal ekonomiler içinde stratejik olarak önemli bir konuma gelmiştir. Turizmle ilgili faaliyetlerle bağlantılı olarak yapılan her harcama ekonomik canlılığa katkıda bulunmuş ve daha geniş ekonomik çerçeveyi desteklemiştir. Bununla birlikte, büyük ölçekli kıyı turizminin olumsuz çevresel sonuçları son yıllarda giderek daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle, bölgesel ulaşım kapasitelerinin aşırı yüklenmesi kıyı bölgelerine önemli ölçüde zarar vermiştir. Bu durum, turistleri doğal değerlerle daha uyumlu alternatif turizm biçimleri aramaya yöneltmiş ve böylece çevrenin korunmasına öncelik veren turizm modellerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. Bu doğrultuda, akademik literatürde “sürdürülebilir turizm”, “yeşil turizm” ve “ekoturizm” gibi kavramlar giderek daha fazla yer almaya başlamıştır (Kaypak, 2010;).

Turizm ve sürdürülebilirlik kavramları arasında yakın ve önemli bir bağlantı vardır. Akademik literatür incelendiğinde “sürdürülebilir turizm” ve “turizmde sürdürülebilirlik” gibi terimlerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir; bu terimler benzer olmakla birlikte kavramsal temelleri bakımından farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra, 1970’lerden itibaren sürdürülebilir kalkınma teorileri önem kazanmaya başlamış ve turizmle ilgili araştırmalara daha geniş bir bakış açısı getirmiştir. Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizm, doğayı sadece bir dekor olarak değil, korunması gereken bir miras olarak gören “sorumlu seyahat” anlayışıdır. Geleneksel kitle turizminin aksine, ekoturizm doğanın kalbinde doğal kaynakları tüketmek yerine onları birer değer olarak korumayı hedefler.

Birden fazla alt sektörü içermesi nedeniyle turizm sektörünün doğası gereği karmaşık olan yapısı, sürdürülebilir kalkınmanın kapsayıcı hedeflerine ulaşmak için sürdürülebilir turizm uygulamalarının hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Sürdürülebilir turizm kavramının merkezinde sürdürülebilir kalkınmanın yerel düzeyde gerçekleştirilmesi yer almaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin küresel dinamiklere uyum sağlarken aynı zamanda yerel nüfusun beklenti ve ihtiyaçlarına hitap eden kalkınma stratejileri benimsemeleri beklenmektedir.

Ekoturizm, özellikle ekonomik sonuçları açısından sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle uyumlu bir turizm biçimi olarak kabul edilmektedir. İstihdam olanaklarının yaratılması, yerel nüfusun gelir düzeyini yükseltme potansiyeli, yerel olarak üretilen mallar için yeni pazarların

oluşturulması, vergi gelirlerinin artırılması ve döviz girişlerine katkı gibi çeşitli ekonomik faydalar sağlamaktadır (Mosammam vd., 2016).

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMI

Sürdürülebilir kalkınma kavramını derinlemesine incelemeden önce, “sürdürülebilirlik” ve “kalkınma” kavramlarını birbirinden bağımsız olarak açıklamak gerekmektedir. Sürdürülebilirlik, ekolojik sistemlerin işleyişinin sadece şimdiki nesil için değil, gelecek nesiller için de korunması gerekliliğine dayanan bir yaklaşım olarak kavramsallaştırılmaktadır (Chapin vd. 1996). Kalkınma kavramı ise 1940’larda ağırlıklı olarak ekonomik büyüme ile eşanlamlı olarak kullanılmasına rağmen, bu iki kavram arasında da belirgin ve önemli farklılıklar bulunmaktadır (Han ve Kaya, 2015). Ekonomik büyüme, bir ulusun ekonomik yapısında, öncelikle milli gelirdeki artışlarla kanıtlanan niceliksel değişiklikleri ifade ederken, kalkınma kavramı daha kapsamlı bir çerçeveyi kapsamaktadır. Kalkınma sadece ekonomik ilerlemeyi değil, aynı zamanda sosyal ve toplumsal alanlardaki gelişmeleri de kapsamaktadır (Parasız, 2005).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, çevresel sorumluluğun ekonomik ilerleme ile bütünleştirilmesi gerekliliğinin altını çizmektedir. Akademik ve siyasi söylemlerde 1970’li yıllarda öne çıkan sürdürülebilir kalkınma, günümüzde yaygın kabul gören bir kalkınma modeline dönüşmüştür (Yalçın ve Yalçın, 2013). Jafari tarafından geliştirilen platform modeli çerçevesinde turizm gelişimi ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki kesişimler bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, “Cautionary Platform” olarak adlandırılan 1960 ve 1970 yılları arasındaki dönem, sürdürülebilirlikle ilgili ilk açık tartışmaların ortaya çıkışına işaret etmektedir. Kavram ilk olarak 1975 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı bağlamında ortaya çıkmış, daha sonra 1987 yılında Brundtland Raporu’nun yayınlanmasının ardından önemli ölçüde küresel kabul görmüş ve o zamandan beri akademik literatürde kapsamlı bir şekilde tartışılmaktadır (Szopik-Depczyńska vd, 2018).

Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetine zarar vermeden mevcut nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bir kalkınma stratejisi olarak tanımlanmaktadır (Han ve Kaya, 2015). Uzun bir dönem boyunca kalkınma ve büyüme kavramları ağırlıklı olarak gelir düzeyi gibi ekonomik göstergeler üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak bu bakış açısı, 1970’lerin sonlarında maddi verilerin yanı sıra çevresel göstergeler ve bireysel yetkinliklerin de kalkınma ölçütlerine dahil edilmeye başlanmasıyla değişmiştir. Bu paradigmatik dönüşüm, sürdürülebilir kalkınmanın ortaya çıkışının temel dayanağını oluşturmaktadır. Buna göre; bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin değerlendirilmesi, yalnızca

ekonomik ve sosyal sermayenin dikkate alınmasını değil, aynı zamanda doğal kaynakların ve mevcut refahın mevcut ve gelecek nesiller arasında adil dağılımının eleştirel bir değerlendirmesini de gerektirmektedir (Yıkılmaz, 2011).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1987) sürdürülebilir kalkınmayı, bir yandan şimdiki neslin ihtiyaçlarını karşılarken diğer yandan da gelecek nesillerin ihtiyaçlarını hesaba katan bir ilerleme süreci olarak tanımlamaktadır. Bu çok boyutlu kavram üç temel sütun etrafında yapılandırılmıştır; ekonomik, ekolojik ve sosyal bileşenler. Bu boyutların entegrasyonu, ekonomi ve çevre alanlarının birbirini dışlamadığını, aksine birbirine bağlı ve etkileşimli olduğunu göstermektedir (Kılıç, 2012).

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN TURİZM İLE İLİŞKİSİ

Turizm sektörü günümüzde küresel ekonominin en hızlı büyüyen alanlarından biri olarak kabul edilmekte ve birçok ülkede sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sayıştay Başkanlığı'nın 2020 yılında yayımladığı “Değerlendirme Raporu'nda”, TÜİK tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının gerçekleşen göstergelerine ait verilerinin yayınlandığı “mevcut veri yayımlama platformunun”; erişilebilirlik şeffaflık ve güvenilirlik konularında yeterli görüldüğü açıklanmıştır (Akpınar ve Tuba, 2024). Ancak bu potansiyelin olumlu sonuçlar doğurabilmesi için turizmle ilgili faaliyetlerin planlı ve bilinçli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, turizmin sadece yerel topluluklar için değil, aynı zamanda sektörün bağlı olduğu doğal ve kültürel çevre için de fayda üretmesi büyük önem taşımaktadır (World Tourism Organization, 2013). Turizmde sürdürülebilir kalkınma ilkesi, günümüz turistlerinin ve ev sahibi toplumların ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda gelecek nesiller için fırsatları korumayı ve geliştirmeyi gerektirmektedir. Bu yaklaşım benimsendiğinde doğal kaynakların, ekolojik sistemlerin, biyolojik çeşitliliğin ve kültürel mirasın korunması mümkün hale gelmektedir (Küçükaslan, 2007).

Turizm sadece ekonomik bir katalizör olarak değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel kalkınmayı teşvik eden bir araç olarak da hizmet vermektedir. Özellikle turizm faaliyetlerinin kırsal bölgelere yayılması, özgün yerel kültürel özelliklerin korunmasına katkıda bulunmakta, istihdam yaratarak ve daha adil gelir dağılımını teşvik ederek kırsal kalkınmayı desteklemektedir (Kuter ve Ünal, 2009). Ancak turizm sektörünün düzensiz ve hızlı büyümesi doğal ve kültürel kaynaklar üzerinde olumsuz etkiler yaratarak uzun vadeli sürdürülebilirliği tehdit edebilmektedir. Turizmin çevresel kaynaklara olan doğrudan bağımlılığı nedeniyle, bu

kaynakların korunması ve yönetimi için sürdürülebilir uygulamalar zorunlu hale gelmiştir (Tellioğlu, 2019).

Tüketici talebinin yönlendirdiği turizmin katkıları genellikle olumlu görülse de bu büyüme olumsuz çevresel sonuçlara da yol açabilmektedir. Dolayısıyla; yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları bu olumsuz etkileri azaltmak ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini destekleyen dengeleyici politikalar geliştirmek için çaba sarf etmektedir. Uluslararası Yerel Çevre İnisiyatifleri Konseyi'ne göre, turizm faaliyetleri doğal ve kültürel yapılar üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler arasında geleneksel yaşam tarzlarının ve adetlerin bozulması, bulaşıcı hastalıkların potansiyel yayılımı, demografik değişimler ve yerel işgücü piyasalarındaki dalgalanmalar yer almaktadır. Etkileri en aza indirmek ve turizmin yerel kalkınmaya katkısını artırmak için sürdürülebilir turizm ilkelerini uygulamak esastır. Yaklaşım, çevre yönetimi ve atık kontrolü gibi konulara öncelik verirken yerel sakinlerin, işletmelerin ve ziyaretçilerin ortak çevresel ihtiyaçlarını dikkate alan pratik bir çerçeve sunmaktadır. Turizm sektörünün yerel kalkınma üzerinde doğrudan etkileri olan küresel ölçekte önemli bir endüstri olarak rolünü güçlendirmektedir. Uluslararası Yerel Çevre İnisiyatifi Konseyi, yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik üç temel hedefin ana hatlarını çizmektedir:

1. Yerel toplulukların sosyal refahının artırılması,
2. Daha büyük ve daha adil dağıtılmış yerel ekonomik zenginlik yaratılması
3. Yerel ekosistemlerin bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesi.

Bu hedeflere ulaşmanın en etkili yollarından biri sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Sürdürülebilir turizm modeli, doğal kaynakların korunmasına ve çevresel sürdürülebilirliğe önem verirken aynı zamanda yerel ekonomileri de canlandırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, doğaya duyarlı turizm uygulamalarının yaygınlaşması, turizm sektörünün uzun vadeli sürdürülebilirliğinin sağlanması ve doğal varlıkların korunması açısından kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda, sürdürülebilir turizmin bu kalkınma hedeflerine ulaşılmasında çok önemli bir rol oynadığı ve bu süreçte tüm paydaşların katılımının vazgeçilmez olduğu ortaya çıkmaktadır (Ekinci, 2018).

EKOTURİZMİN TANIMI VE KAPSAMI

“Ekoturizm” terimi Yunanca oikos (‘ev’ anlamına gelir) ve logos (‘kelime’ anlamına gelir) kelimelerinden türetilmiştir ve kavramsal olarak organizmalar ile çevreleri arasındaki karşılıklı ilişkileri inceleyen ekoloji disiplinine dayanmaktadır. Diğer canlılar gibi insanlar da kendilerini çevreleyen doğal ortamla sürekli etkileşim halindedir. Bir alan olarak ekoloji sadece

biyolojik çeşitliliğin korunmasını amaçlamaz, aynı zamanda kültürel duyarlılığın ve yerel geleneklere saygının geliştirilmesini de teşvik etmektedir. Bu kavramsal çerçeve içerisinde ekoturizm, ev sahibi bölgenin doğal ve kültürel özelliklerine en az zarar verecek şekilde gerçekleştirilen turizm uygulamalarını ifade etmektedir (Kuter ve Ünal, 2009).

Ekoturizm kavramı ilk olarak 1987 yılında Ceballos-Lascurain tarafından, doğal manzaraların, bitki örtüsünün, yaban hayatının, tarihi ve kültürel kaynakların tadını çıkarmak ve bunları incelemek amacıyla, genellikle araştırma veya eğitim amaçlı olarak, insan müdahalesinin asgari düzeyde olduğu alanlara yapılan seyahat olarak tanımlanmıştır (Öztürk, 2005). Benzer şekilde Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (TIES) 1990 yılında ekoturizmi, yerel nüfusun refahını artırırken doğal ekosistemleri korumayı amaçlayan, çevre bilinciyle gerçekleştirilen doğal ortamlara seyahat olarak tanımlayan bir tanım yapmıştır (Tetik, 2012; Kuter ve Ünal, 2009).

1996 yılında Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) ekoturizmi, ekolojik ve kültürel kaynakların korunması, ziyaretçi etkisinin asgari düzeyde tutulması ve turizm programlarına doğrudan katılımları yoluyla yerel topluluklar için somut faydalar sağlanması hedefleriyle, büyük ölçüde bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat olarak tanımlamıştır. Ekoturizm genellikle “alternatif turizm”, “yeşil turizm”, “doğa turizmi”, “tarih turizmi”, “macera turizmi”, “deneyim turizmi” ve “vahşi yaşam turizmi” gibi çeşitli turizm türleriyle birlikte incelenmektedir. Bu kategorilerin her biri farklı özelliklere sahip olsa da ekoturizm hepsiyle kavramsal bağlantılar paylaşmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından bu yana turizm sektörü, ekonomik faaliyetlerin önemli bir itici gücü olarak büyük önem kazanmıştır. Mevcut veriler bu büyümenin öngörülebilir gelecekte de devam edeceğini göstermektedir. Sektörün artan önemine konaklama, yeme-içme hizmetleri, ulaşım, tur rehberliği ve etkinlik organizasyonu gibi alanlardaki gelir artışı eşlik etmiş ve tüm bunlar yerel toplumların yaşam standartlarını olumlu yönde etkilemiştir. Bu gelişmeler aynı zamanda çevreye duyarlı turizm alternatiflerine olan ilgiyi de artırarak sürdürülebilir turizm ve ekoturizm gibi kavramların daha net bir şekilde gündeme gelmesine yol açmıştır. Bunların sonucunda, turizm ürünleri ve destinasyonları çeşitlenmiş ve turistlerin beklentileri önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Günümüz ekoturistleri artık yalnızca konaklama konforuyla ilgilenmemekte ve bunun yerine otantik yerel deneyimlerle giderek daha fazla ilgilenmektedir. Bunlar arasında bölgesel kültürel uygulamaları gözlemlemek ve bunlara katılmak, yerel yaşam biçimlerini anlamak, geleneksel mutfağın tadına bakmak, yerel kıyafetleri ve zanaat ürünlerini incelemek ve bölgesel

geleneklerle etkileşim kurmak yer almaktadır. Ayrıca turistler, flora, fauna, eşsiz ekosistemler ve koruma altındaki doğal yaşam alanları da dahil olmak üzere bölgenin biyolojik çeşitliliği hakkında bilgi edinmeye heveslidir. Dolayısıyla, modern ekoturist turizm sürecinde sosyal ve çevresel açıdan sorumlu bir katılımcı olarak işlev görmektedir (Güneş vd., 2008).

Ekoturizm, doğa temelli faaliyetlere ve çevreye duyarlı bir felsefeye dayanan bir dizi turizm türünü kapsamaktadır. Bu turizm türleri, bireyler ile doğal çevre arasında daha derin bir bağ kurulmasını teşvik ederken aynı zamanda yerel toplulukların ekonomik kalkınmasına da katkıda bulunmak üzere tasarlanmıştır. Doğa turizminin önemli bir bileşenini oluşturan dağcılık bu türlerden biridir. Bu faaliyet, temiz hava ve yüksek irtifa koşullarının sağladığı sağlık ve rekreasyonel faydalardan yararlanmaktadır. Dağcılık tırmanma ve yürüyüş olmak üzere iki temel biçimde yapılabilmekte ve bazı durumlarda bu iki tür birleştirilmektedir (Kozak vd., 2015). Başka bir bakış açısına göre, dağcılık tamamen doğal arazilere bağlıdır ve buz tırmanışı, kaya tırmanışı ve dağlık alanlarda trekking gibi faaliyetlerden oluşmaktadır (Pomfret, 2011:502).

Termal turizm, sağlıklarını korumak ya da iyileştirmek isteyen bireyler tarafından takip edilen ekoturizmle ilgili bir başka faaliyettir. Bu turizm türü, mineral bakımından zengin termal suların, şifalı çamurların veya doğal buhar bacalarının belirli sıcaklık ve iklim koşulları altında yeryüzüne çıktığı coğrafi alanlarda uygulanmaktadır. Bu doğal tedavi kaynakları, bu tür destinasyonlara yönelik turistik ilginin temelini oluşturmaktadır (Gustavo, 2010).

Yaylacılık turizmi, genellikle dağlık bölgelerin yüksek kesimlerinde yer alan yayla çayırlarında gerçekleştirilen eğlence ve dinlence faaliyetlerini ifade etmektedir. Bu alanlar, serin iklimleri nedeniyle özellikle yaz aylarında tercih edilmektedir. Geleneksel olarak tarım ve hayvancılık için kullanılan bu yaylalar, geçici veya kalıcı insan yerleşimini de desteklemektedir. Son zamanlarda bu alanlar temiz hava solumak, kamp yapmak veya kültürel deneyimlere katılmak gibi doğa odaklı rekreasyonel faaliyetler için giderek daha popüler hale gelmiştir (Albayrak, 2013). Günümüzde yaylaların işlevi yalnızca tarımsal kullanımdan, özellikle kamp ve piknik içeren hafta sonu kaçamakları için çok işlevli rekreasyonel kullanıma dönüşmüştür (Doğanay, 2011).

Yamaç paraşütü, doğal manzaradan doğan ve insanın uçuş arzusunu yansıtan bir spordur. Belirli meteorolojik ve topografik koşullar altında gerçekleştirilmekte, uygun rüzgâr akımları ve yükseklik gerektirmektedir (Şahin, 2009). Bireysel olarak yapılabilen yamaç paraşütü hem fiziksel dayanıklılık hem de teknik yeterlilik gerektirmektedir (Batman ve Demirel, 2015). Kırsal alanlarda yapıldığında yamaç paraşütü, konaklama ve yiyecek

hizmetleri gibi yan sektörlere olan talebi artırarak yerel ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (Costa ve Chalip, 2005).

Çiftlik turizmi olarak da adlandırılan agro-turizm, küçük ölçekli tarımsal peyzajları turistik deneyime entegre etmektedir. Bu modelde ziyaretçiler tarlalar, üzüm bağları, meyve bahçeleri ve kümes hayvanları çiftlikleri gibi tarım alanlarını keşfetmeye davet edilmektedir. Ayrıca geleneksel gıda üretim yöntemlerini gözlemlemekte, rutin çiftlik işlerine katılmakta ve eğitim veya kültürel faaliyetlere katılırken çiftlik evlerinde ikamet edebilmektedirler (Türkben vd., 2012). Agro-turizm, sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesinde yerel kültürel değerlerin korunmasında ve çevredeki doğal ortamın korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, yerel nüfusun sosyoekonomik koşullarının iyileştirilmesi için bir mekanizma görevi görmektedir (Henderson, 2009).

Botanik turizmi, belirli coğrafi bölgelere özgü endemik bitki türlerinin gözlemlenmesine ve bilimsel olarak incelenmesine odaklanan bir turizm faaliyeti biçimini ifade etmektedir. Bu bağlamda, özel amaçlarla kurulmuş botanik park ve bahçelerine yapılan geziler de botanik turizmi kapsamında sınıflandırılmaktadır (Kozak ve Bahçe, 2012). Bu turizm türü, bireylerin çok çeşitli bitki türlerini deneyimlemelerine, park ve bahçeleri ziyaret etmelerine, bitkilerle ilgili çalışmalar yapmalarına ve doğal ortamların onarıcı havasından yararlanmalarına olanak tanır. Genellikle huzur ve eğitimsel zenginleşme arayan küçük gruplar tarafından tercih edilmektedir (Albayrak, 2013). Ayrıca, botanik bahçeleri çevre eğitimi ve biyolojik çeşitliliğin korunmasında önemli roller üstlenmekte hem bilimsel hem de eğitim amaçlı bitki yaşamının sergilendiği platformlar olarak işlev görmektedir. Görsel çekicilikleri de ziyaretçiler arasında çevresel duyarlılığın ve ekolojik farkındalığın artırılmasına katkıda bulunmaktadır (Ballantyne vd., 2008).

Mağaracılık ya da mağara turizmi olarak da adlandırılan mağara turizmi, tarih öncesi çağlardan beri barınak, ibadet yeri ya da depolama alanı olarak kullanılan mağaraların keşfini kapsamaktadır. Genellikle sarkıt ve dikit gibi jeolojik yapılarla karakterize edilen ve arkeolojik önemle zenginleştirilen bu doğal oluşumlar, turistik cazibe merkezleri olarak ortaya çıkmıştır (Yozcu, 2017). Ayrıca, mağaralarda bulunan kendine özgü flora ve fauna, mağaraların hem kültür hem de sağlık turizmi açısından önemine katkıda bulunmaktadır. Ancak, bu hassas ortamların yeterli düzenleme yapılmadan halkın erişimine açılması, doğal yapılarının bozulmasına neden olabilmekte ve ziyaretçi güvenliği açısından risk oluşturabilmektedir. Bu nedenle, mağaraları turizm uygulamalarına dahil ederken çevre koruma ve ziyaretçi koruma odaklı ikili bir strateji gereklidir (Arpacı vd., 2012).

Rafting, yeterli akış hızına ve eğime sahip nehirlerde yapılan bir macera sporudur. Bu aktivite, önceden belirlenmiş rotalar boyunca şişme botlarla suda gezintiye çıkılmasıdır (Emniyet, 2018). Yetenekli rehberler ve uygun ekipman eşliğinde yapıldığında rafting, uygun koşullar altında son derece güvenli kabul edilmektedir. Rafting, özellikle orta ve üst gelir grubundan genç, eğitilmiş bireyler arasında popülerdir ve bu bireyler heyecan ve yenilik için bu spora yönelmektedir. Katılımcılar bu deneyimi genellikle maceracı eğilimlerini keşfetmenin ve kendilerini rutin deneyimlerden ayırmanın bir yolu olarak tanımlamaktadır (Albayrak, 2013).

Kuş gözlemciliği ya da kuşçuluk, kuş türlerini doğal yaşam alanlarında bireysel ya da toplu olarak gözlemlemeyi içeren rekreasyonel bir faaliyettir. Etkinlik çıplak gözle yapılabildiği gibi, daha sık olarak dürbün veya teleskop gibi optik aletlerin kullanımını da kapsamaktadır (Kaymaz, 2018). Fotoğrafçılık gibi tamamlayıcı faaliyetlerle birleştirildiğinde kuş gözlemciliği, seyahat, konaklama ve diğer hizmetler için yapılan harcamalar yoluyla turizm ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Ekolojik ayak izinin az olması ve yerel topluluklar için ekonomik fayda sağlaması nedeniyle kuş gözlemciliği çevre bilincinin gelişmesini de teşvik etmektedir (Çakıcı ve Harman, 2006).

Bisiklet turizmi, ekoturizmin küresel ölçekte yaygınlaşmasına paralel olarak Türkiye’de de önem kazanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın öncülük ettiği girişimler çerçevesinde bisiklet turizmi, bölgesel kalkınmayı teşvik etmek ve turizm olanaklarını çeşitlendirmek için bir strateji olarak teşvik edilmektedir (Taş, 2014). Bu turlar, bisiklet etkinliklerinin pasif gözlemine ya da aktif katılımı içermektedir. Katılımcılara doğal manzaraları takdir etme, kültürel etkileşimlerde bulunma ve çeşitli destinasyonlarda yerel turizm hizmetlerinden yararlanma fırsatları sunulmaktadır. Bisiklet turları hem rekreasyonel deneyim hem de ulaşım aracı olarak hizmet vermekte, konaklama ve yemek gibi turizmle ilgili ihtiyaçlara talep yaratmaktadır (Özdemir, 2015).

Doğa yürüyüşü olarak da bilinen doğa gezileri, dağlık bölgelerde belirlenmiş patikalar boyunca yapılan uzun mesafeli yürüyüşleri kapsamaktadır. Dağcılığın aksine, bu yürüyüşler teknik tırmanma becerileri gerektirmez ve özellikle dik veya zorlu arazilerden kaçınmaktadır (Haberal, 2015). Doğa yürüyüşleri katılımcılara rutin hayattan bir kaçış ve kendilerini doğal çevreye kaptırma fırsatı sunmaktadır. Fiziksel dayanıklılığı ve zihinsel esnekliği artırmanın yanı sıra, bu faaliyetler düşük yaralanma riski, asgari beceri gereksinimi ve maliyet etkinliği nedeniyle yaygın katılım görmektedir (Durmuş vd., 2007).

EKOTURİZMİN TEMEL İLKELERİ

Ekoturizmin evrensel olarak kabul edilmiş tek bir tanımını olmamasına rağmen, bu alanda bir dizi temel ilke yaygın olarak kabul görmektedir. Bu temel ilkeler, ekoturizm girişimlerinin hem kapsayıcı amacını hem de pratik uygulamasını yansıtmaktadır ve kapsamlı düzenleyici kılavuzlardan oluşmaktadır (Demir, 2011).

Ekoturizm, özellikle ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla ilgili olarak sürdürülebilir turizmin kapsayıcı ilkelerine dayanmaktadır. Bununla birlikte, daha yerel, katılımcı ve koruma odaklı yaklaşımları vurgulayarak sürdürülebilir kalkınmanın daha geniş çerçevesinden farklılaşan bazı ilkeleri de bünyesinde barındırmaktadır. Ekoturizmin temel ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Çakır, 2011):

- Doğal ve kültürel miras varlıklarının korunmasını ve muhafaza edilmesini kolaylaştırmak.
- Yerel halkın yaşam kalitesini artırmak amacıyla turizmle ilgili faaliyetlerin planlanması, geliştirilmesi ve işletilmesine aktif katılımının teşvik edilmesi.
- Ziyaretçileri keşfettikleri bölgelerin doğal ve kültürel önemi hakkında bilgilendiren eğitim içeriklerinin sağlanması.
- Hem küçük grup turlarına hem de bireysel seyahat edenlere yüksek kaliteli ve kişiselleştirilmiş hizmetler sunulmasını sağlamak.
- Turizmden elde edilen gelirin ekolojik açıdan hassas alanların korunması ve sürdürülebilir yönetimine tahsis edilmesi.
- Turizm gelişiminin, ev sahibi destinasyonların çevresel veya sosyal taşıma kapasitelerini aşmadan, sürdürülebilir büyüme ve mekânsal planlama ilkeleriyle uyumlu olması gerektiğinin vurgulanması.
- Yerel olarak işletilen tesisler ve hizmetler aracılığıyla elde edilen gelirlerin önemli bir kısmının ev sahibi toplumlarda kalmasının garanti edilmesi ve böylece yerel ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi.
- Altyapı yatırımlarının çevresel etkilere duyarlı bir şekilde gerçekleştirilmesi, yenilenemeyen enerji kaynaklarına bağımlılığın en aza indirilmesi, yaban hayatının ve endemik türlerin korunması ve tüm bu boyutların doğal ekosistemle bütünleşik bir şekilde ele alınması.
- Yerel gelenek ve göreneklerin desteklenmesi ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasının desteklenmesi.

- Karşılıklı anlayış ve takdiri teşvik etmek için ziyaretçiler ve ev sahibi topluluklar arasında kültürel ve sosyal alışverişi kolaylaştırmak.
- Uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlayan uygulamalar yoluyla biyolojik çeşitliliğin korunmasının desteklenmesi.
- Hem ziyaretçiler hem de yerel paydaşlar tarafından ekoturizm faaliyetlerinin çevresel ve sosyo-kültürel açıdan sorumlu bir şekilde planlanmasının teşvik edilmesi.
- Yenilenemeyen ve ikame edilemeyen doğal kaynakların tüketimini en aza indirmeyi hedeflemek.
- Turizmin çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerini düzenli olarak değerlendirmek ve olası olumsuz etkileri proaktif olarak azaltmak için uzun vadeli izleme ve değerlendirme mekanizmaları uygulamak.

EKOTURİZMİN DİĞER TURİZM TÜRLERİNDEN FARKI

Gelişmekte olan ülkelerde özellikle yaygın olan büyük ölçekli kitle turizmi uygulamaları, genellikle dış pazarlara ve ihracata ekonomik bağımlılıkla sonuçlanmaktadır. Bu bağımlılık, dış müdahale ve dış baskı olasılığını artırarak turizm sektöründeki yerel özerkliği zayıflatmaktadır. Bu bağlamda ekoturizm, dışa bağımlılığı en aza indirmeyi amaçlayan, turizmde sürdürülebilirliğin temel ilkelerine bağlı kalarak yerelliklerin kendi çevresel ve kültürel varlıklarından faydalanmalarını sağlayan alternatif bir turizm geliştirme modeli olarak ortaya çıkmaktadır. Ekoturizm uygun bir şekilde planlandığında ve sistematik olarak uygulandığında, kitle turizmiyle ilişkili birçok yapısal soruna potansiyel bir çözüm olarak görülmektedir (Khan, 1997).

Kitle turizmi, ağırlıklı olarak büyük gruplar halinde organize edilen ve belirli destinasyonlara yönelik seyahat faaliyetleri ile karakterize edilmektedir. Bu model, genellikle yabancı sermaye ile finanse edilen kapsamlı altyapı ve üstyapı yatırımlarını gerektirmektedir. Dolayısıyla destinasyon bölgeleri büyük ölçüde dış finansal kaynaklara ve uluslararası turist talebine bağımlı hale gelmektedir. Ayrıca, kitle turizminin hâkim olduğu bölgelerde yerel gelenek ve göreneklerin aşınması, aile yapılarının zayıflaması ve yerel kültürel kimliğin bozulması gibi çeşitli sosyo-kültürel bozulmalar gözlemlenmiştir. Bu sosyal sonuçlara ek olarak, kitle turizmi, doğal ekosistemlerin önemli ölçüde bozulması da dahil olmak üzere olumsuz çevresel etkileriyle yaygın olarak tanınmaktadır (Soyak, 2013).

Buna karşın ekoturizm, flora, fauna ve ekolojik dengelerin korunmasını vurgulayarak çevresel bütünlüğe öncelik vermektedir. Doğal çevre ile sorumlu etkileşimi teşvik ederek çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini ilerletmek için tasarlanmıştır. Deneyimi öncelikle turiste odaklayan kitle turizminin aksine, ekoturizm yerel toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Ekoturizmin genel amacı sadece ziyaretçilerin doğayla etkileşimini kolaylaştırmak değil, aynı zamanda yerel doğal ve kültürel kaynakların sorumlu ve sürdürülebilir kullanımı yoluyla toplumsal kalkınmayı teşvik etmektir (Demir ve Çevirgen, 2006).

Tablo 1. Kitle Turizmi ile Ekoturizmin Temel Farklılıkları (Swarbrook, 1999)

Karşılaştırma Ölçütü	Kitle Turizmi	Ekoturizm
Uygulama Ölçeği	Büyük ölçeklidir ve genellikle bölgenin özgün yapısıyla örtüşmez.	Küçük ölçeklidir, çevresel zararları en aza indirmeyi amaçlar.
Çevresel Yapıya Etkisi	Estetikten uzak ve bölgeye uyumsuz yapılar inşa edilir.	Yeni ve doğayla uyumlu küçük yapılar tercih edilir.
Altyapı Üzerindeki Baskı	Trafik yoğunluğu ve altyapı yetersizlikleri yaratır.	Altyapıya sınırlı düzeyde ve dengeli talep getirir.
Yerel Halkla Etkileşim	Turizm dışında kalan halkla sınırlı ve resmi iletişim kurulur.	Tüm yerel toplulukla doğrudan ve yaygın etkileşim sağlanır.
Kültürel Etki	Yerli kültür üzerinde dönüştürücü etkiler yaratır.	Kültürel dokuya sınırlı ve saygılı etki yapar.
İşgücü Kaynağı	Dışarıdan gelen iş gücüne dayanır.	İş gücü tamamen yerel halktan sağlanır.
Ekonomik Katkı	Gelir destinasyon dışı işletmelere kayabilir; sektör ekonomiye hâkim olur.	Turizm geliri çoğunlukla yerel ekonomi içinde kalır ve geleneksel faaliyetlere katkı sağlar.
Bölge Seçimi	Herhangi bir doğal güzelliğe sahip yer yeterli olabilir.	Yalnızca özgün ve başka yerde yaşanamayacak deneyimler sunan yerler tercih edilir.
Ziyaretçi Deneyimi	Kısa süreli dinlenme ve eğlence odaklıdır.	Halkın yaşam biçimini tanımaya ve uzun süreli deneyimlere yöneliktir.
Turistlerin Tutumu	Yerel değerlere karşı kayıtsız olabilirler.	Yerel gelenek ve kültürlere duyarlı davranışlar sergilerler.

Tablo 1’de gösterildiği gibi, kitle turizmi ve ekoturizm hem yapısal hem de işlevsel özellikler açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Ekoturizm, ekolojik bozulmayı en aza indirirken yerel topluluklar ve doğal çevre için çok yönlü faydalar üretmeyi amaçlayan bir yaklaşıma dayanmaktadır. Buna karşılık, ekonomik büyümeye çevresel ve sosyal refahtan daha fazla öncelik veren kitle turizmi bağlamında bu tür olumlu sonuçlar genellikle yoktur. Çok sayıda akademik çalışma ekoturizmin çevresel ve sosyo-ekonomik açıdan faydalı etkilerini vurgulamış olsa da, birçok ulusal hükümet ve turizm paydaşı kitle turizmine öncelik vermeye

ve teşvik etmeye devam etmektedir. Bu tercihin ardındaki kilit faktörlerden biri, kitle turizminin anında ve önemli ekonomik getiriler sağlayabilecek bir sektör olarak algılanmasıdır. Ayrıca, geleneksel turizm deneyimlerine yönelik olarak özellikle de doğayla etkileşime öncelik vermeyen turistler arasında süregelen talep, kitle turizmi modellerinin süregelen popülerliğini açıklamaya yardımcı olmaktadır (Khan, 1997).

Belgelenmiş çevresel ve sosyal eksikliklerine rağmen kitle turizmi, sağladığı önemli ekonomik katkılar nedeniyle sıklıkla sürdürülebilir bir model olarak algılanmaktadır. Bu olumsuz etkiler genellikle kısa vadeli finansal kazançlar uğruna göz ardı edilmektedir. Ancak ekoturizm uygulamaları dikkatli bir şekilde planlanır ve titizlikle yönetilirse, geleneksel olarak kitle turizmiyle ilişkilendirilen olumsuz sonuçların birçoğunu hafifletmek mümkün hale gelmektedir. Bu koşullar altında ekoturizm hem çevrenin korunmasına hem de toplumsal kalkınmaya yönelik uygulanabilir bir alternatif olarak hizmet edebilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006; Khan, 1997).

EKOTURİZMİN EKONOMİK KALKINMAYA KATKILARI

Ekoturizmin sürdürülebilir kalkınmayı desteklemedeki ekonomik rolü büyük önem taşımaktadır. Özellikle uygulandığı bölgelerde ekoturizmin yerel topluluklar için somut ekonomik kazanımlar sağladığı gözlemlenmektedir. Ekoturizmden elde edilen gelirlerin önemli bir kısmı yerel halk tarafından elde tutulmaktadır. Bu durum özellikle dağlık veya ormanlık bölgelerde yer alan ve aile tarafından işletilen konaklama tesislerini işleten bireylerin turizmden elde edilen gelirden doğrudan faydalandığı kırsal alanlarda belirgindir. Bu bağlamda ekoturizm, dezavantajlı kırsal toplulukların ekonomik olarak güçlendirilmesi için potansiyel bir araç olarak görülmektedir (Kaypak, 2012).

Makroekonomik düzeyde turizm sektörü döviz çekme kapasitesi, yatırım ve tüketim üzerindeki çarpan etkisi ve vergi gelirleri yaratması nedeniyle bir gelir kaynağı olarak işlev görmektedir. Ayrıca, nispeten düşük maliyetlerle kısa vadeli istihdam artışını teşvik etme ve bölgesel kalkınma farklılıklarının azaltılmasına katkıda bulunma kabiliyeti önemli bir ekonomik avantaj teşkil etmektedir. Özellikle ekoturizm, küçük ölçekli ticari girişimlerin ortaya çıkmasını teşvik etmekte ve sadece turizm sektörünün kendi içinde değil, aynı zamanda ilişkili endüstrilerde de ekonomik faaliyet yaratmaktadır. Ayrıca, döviz girişi ve artan vergi gelirleri sayesinde yerel yaşam standartları yükselmekte, bu da hem bölge sakinlerine hem de ziyaretçilere hizmet veren yemek tesisleri, rekreasyon alanları ve yerel ulaşım gibi altyapı ve kamu hizmetlerinin geliştirilmesini desteklemektedir (Benzer, 2006).

Bu modelin sürdürülebilirliği için ekoturizmin dolaylı ekonomik etkilerinin yerel ekonomi içinde kalması esastır. Yerel işletmeler mal ve hizmetleri dış kaynaklardan temin ettiğinde “ekonomik sızıntı” olarak bilinen bir olgu ortaya çıkmakta ve turizm gelirinin bir kısmının bölge dışına çıkmasına neden olmaktadır. Bu da ekoturizmin yerel kalkınmaya tam olarak katkıda bulunma kabiliyetini zayıflatmaktadır. Ancak, yerel halkın sahip olduğu ve işlettiği küçük ölçekli turizm işletmelerinin yaygınlaştırılması bu kaçağı azaltarak turizmden elde edilen gelirlerin toplum içinde yeniden yatırıma dönüştürülmesi olasılığını artırmaktadır (Yücel, 2002).

EKOTURİZMİN SOSYAL ETKİLERİ

Ekoturizmin sosyokültürel sonuçları, ziyaretçiler ve yerel halk arasında çift yönlü bir etkileşime yol açmaktadır. Turizm hareketliliğinin yoğunlaştığı dönemlerde ulaşım sistemleri, altyapı, otopark mevcudiyeti ve hizmet kalitesindeki aksamalar yerel halkın gündelik yaşamını önemli ölçüde etkileyebilmekte, geleneksel yaşam biçimlerinde hem olumlu hem de olumsuz dönüşümlere yol açabilmektedir (Çalışkan, 2020). Örneğin, turizm amacıyla bölgeye gelen mevsimlik işçilerin kullandığı üretim yöntemleri, yerel halkın geleneksel üretim pratiklerinin bozulmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, ekoturizm temelde doğal kaynakların korunmasına yönelik olsa da korunan alanların düzensiz ve bilgisiz kullanımı doğal çevrenin bütünlüğüne yönelik ciddi tehditler oluşturabilmektedir (Ankaya vd., 2018).

Ekoturizmin sosyokültürel etkileri, geleneksel sosyal yapıları ve günlük uygulamaları etkileyerek toplum yaşamının çeşitli boyutlarına yayılmaktadır. Yerel halk ve turistler arasındaki sürekli etkileşimin yerel geleneklerde kültürel normlarda ve yaşam tarzı kalıplarında dönüşümlere yol açabildiği gözlemlenmiştir. Bu olgu, özellikle turistlerin sosyoekonomik koşulları ile yerel halkın sosyoekonomik koşulları arasında önemli farklılıkların bulunduğu az gelişmiş bölgelerde yaygındır. Buna karşılık, bu tür kültürel etkiler, bu eşitsizliklerin daha küçük olduğu daha gelişmiş bölgelerde daha az belirgin olma eğilimindedir (Baştan, 2020).

Ekoturizmin kavramsal çerçevesinin iyi anlaşılmadığı veya düzgün bir şekilde uygulanmadığı bağlamlarda, sosyokültürel sonuçlar olumsuz olma eğilimindedir. Örneğin, kültürel festivallerin, performansların veya diğer yerel etkinliklerin yalnızca turist çekmek amacıyla düzenlenmesi, otantikliklerini tehlikeye atabilir ve kültürel erozyona katkıda bulunabilmektedir. Bu uygulamalar kültürün metalaştırılmasıyla sonuçlanabilmekte ve yerel halkları kendi miras ve değerlerine yabancılaştırabilmektedir (Sungur, 2012).

Sosyal sistem üzerindeki diğer olumsuz etkiler arasında, yoğun turizm sezonlarında konaklama tesislerinin bölge sakinleri ve turistler arasında paylaşılması, turizm sektöründeki yönetici pozisyonları için dışarıdan profesyonellerin -genellikle orantısız derecede yüksek ücretlerle- işe alınması ve yerel bireylerin bu tür fırsatlardan dışlanması yer almaktadır. Bu koşullar sosyal eşitsizliği beslemekte ve yasadışı faaliyetlerin ortaya çıkması, kültürel parçalanma ve yerel dil kullanımının bozulmasıyla da bağlantılı olabilmektedir.

Bu zorluklara rağmen, ekoturizm çok sayıda olumlu sosyal sonuç da sağlayabilmektedir. Ekoturizm, kırsal kesimdeki kadınların işgücüne katılımının artmasına katkıda bulunmakta ve aile dinamikleri içindeki etkilerini güçlendirmektedir. Ayrıca, kentleşmiş bölgelerden gelen turistler ile kırsal topluluk sakinleri arasında karşılıklı öğrenme süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bu tür etkileşimler, farklı yaşam tarzlarına maruz kalma yoluyla ziyaretçilerin dünya görüşlerini genişletebilmektedir. Ayrıca, ekoturizm yerel bölgelerin tanıtımına katkıda bulunmakta, sosyal farkındalığı güçlendirmekte ve kültürel miras ve değerlere ilişkin kamu bilincini yükseltmektedir (Çakır ve Çakır, 2012).

EKOTURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Çevresel kaynaklar, turizm faaliyetlerinin üzerine kurulduğu başlıca temellerden birini oluşturmaktadır. Bu kaynaklardaki herhangi bir bozulma, turistik destinasyonların çekiciliğini ve işlevselliğini kaybetmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda, ekoturizmin çevresel sonuçları hem olumlu hem de olumsuz şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Ekoturizm, sürdürülebilirlik ilkelerine bağlı ve ekolojik farkındalık sergileyen bireyler tarafından yürütüldüğünde olumlu çevresel etkiler üretme eğilimindedir. Ancak, planlama ve yönetimin yetersiz olduğu durumlarda, ekoturizm çevresel bozulmaya da katkıda bulunabilmektedir. Bununla birlikte, ekoturizm faaliyetlerinin genellikle doğal ekosistemler üzerinde asgari düzeyde olumsuz etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006).

Ekoturizm, sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanması için en uygun yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bazı olumsuz çevresel sonuçlara yol açabilmesine rağmen, turizm uygulamaları ekosistemin korunmasına öncelik veren ilkelerle uyumlu hale getirildiğinde bu etkiler büyük ölçüde önlenabilmektedir. Bu özellik ekoturizmin önemini vurgulamaktadır (Çevirgen, 2003). Kitle turizminin aksine, ekoturizm büyük ölçekli altyapı gerektirmemekte, bunun yerine doğal çevreye uyumlu bir şekilde entegre olan daha küçük ölçekli yatırımları içermektedir. Dolayısıyla ekoturizmin ekolojik ayak izi nispeten düşük kalmaktadır. Bu nedenle, genellikle milli parklar gibi koruma altındaki doğal alanlarda yürütülen ekoturizm faaliyetlerinin yeterli kaynaklarla ve titiz bir planlamayla

gerçekleştirilmesi esastır. Bu tür hususların dikkate alınmaması durumunda, aşırı kullanım, çevresel zarar ve potansiyel faydaların azalması riskleri yüksek olasılık haline gelmektedir (Yücel, 2002). Buna ek olarak, turistlerin ekolojik açıdan hassas alanlarda sık sık bulunması, yabancı fauna ve floranın doğal davranışlarını bozabilmektedir (Kuter ve Ünal, 2009).

Ekoturizmden kaynaklanan potansiyel çevresel zararı azaltmak için çeşitli önleyici tedbirler uygulanabilmektedir. Bu önlemler arasında ekoturizm alanlarına erişimi düzenlemek için giriş ücretlerinin uygulanması, bölgenin ekolojik özelliklerinin planlama süreçlerine entegre edilmesi, nesli tükenmekte olan türlerin korunması ve yenilenmesi, koruma alanlarında izin zorunluluğu getirilmesi ve turizmle ilgili inşaatların sadece temel ziyaretçi ihtiyaçlarına hizmet eden tesislerle sınırlandırılması yer almaktadır (Tosun ve Şahin, 2006).

Ekoturizm uygulamaları kontrollü ve iyi düzenlenmiş bir şekilde uygulandığında, çevresel bozulmayı önlemek mümkün hale gelmektedir. Aslında, ekolojik olarak bozulmuş alanların restorasyonu ve rehabilitasyonu, yeni doğa rezervlerinin kurulması ve mevcut milli parkların genişletilmesi ekoturizmin doğrudan veya dolaylı katkılarıyla sağlanabilmektedir. Ancak, stratejik planlama, denetim ve düzenlemenin yokluğunda durum tersine dönebilmekte ve çevreye verilen zararın artmasına yol açabilmektedir. Bu zararların yoğunluğu, kapsamı ve sonuçları, yürütülen turizm faaliyetinin niteliğine bağlı olarak önemli ölçüde değişmektedir (Newsome vd., 2013).

Bunun yanı sıra, çevresel zarar bir kez ortaya çıktıktan sonra, önemli finansal yatırımlarla bile etkilerini tersine çevirmenin her zaman mümkün olmadığı unutulmamalıdır. Bu nedenle, ekolojik sürdürülebilirliği korumanın en temel stratejisi, bu tür bir zararı oluşmadan önce önlemek ve çevresel zararı en başından itibaren en aza indirmektir (Kahraman ve Türkay, 2014).

KAYNAKÇA

- Albayrak, A. (2013). *Alternatif turizm*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ankaya, F. Ü., Yazıcı, K., Balık, G., & Aslan, B. G. (2018). Dünyada ve Türkiye’de ekoturizm, sosyal-kültürel ve ekonomik katkıları. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 69-72.
- Akpınar, Aynur Başkan ve Tuba Derya (2024). İşletmelerde Yapay Zekâ Uygulamalarının Muhasebe Sürecine Ve Sürdürülebilirlik Amaçlarına Katkılarının İncelenmesi: Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelerde Bir Araştırma, 108-109
- Arpacı, Ö., Zengin, B., & Batman, O. (2012). Karaman’ın mağara turizmi potansiyeli ve turizm açısından kullanılabilirliği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 59-64.
- Ballantyne, R., Packer, J., & Hughes, K. (2008). Environmental awareness, interests and motives of botanic gardens visitors: Implications for interpretive practice. *Tourism Management*, 29, 439-444.
- Baştan, N. B. (2020). *Turizmin yerel halk üzerine sosyo-kültürel etkileri: Şirince köyü örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Batman, Z. P., & Demirel, Ö. (2015). Altındere Vadisi Meryemana Deresi güzergâhında doğa temelli turizm etkinliği: Yamaç paraşütü. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(11), 13-26.
- Benzer, A. N. K. (2006). *Bolu-Göynük ve yakın çevresi doğal ve kültürel kaynaklarının ekoturizm açısından değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Chapin, F. S., Torn, M. S., & Tateno, M. (1996). Principles of ecosystem sustainability. *American Naturalist*, 148(6), 1016-1037.
- Costa, C. A., & Chalip, L. (2005). Adventure sport tourism in rural revitalisation—An ethnographic evaluation. *European Sport Management Quarterly*, 5(3), 257-279.
- Çakıcı, A. C., & Harman, S. (2006). Kuş gözlemciliğinin önemi: Türkiye’de kuş gözlemcilerinin profili. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 161-168.
- Çakır, A., & Çakır, G. (2012). Kırsal kalkınmayı sağlayıcı bir unsur olarak Şarköy ve çevresinde kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(1), 53-60.

- Çakır, G. (2011). *İğneada ve çevresinde ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi ve kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Çalışkan, A. (2020). Hatay'ın ekoturizm potansiyeli ve yerel halkın ekoturizme bakış açısı (Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi). Necmettin Erbakan Üniversitesi
- Çevirgen, A. (2003). *Sürdürülebilir turizm kapsamında ekoturizm ve Edremit yöresi için bir model önerisi* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
- Demir, C., & Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve çevre yönetimi: Sürdürülebilir gelişme yaklaşımı*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Demir ve Çevirgen, 2006. Ekoturizm Yönetimi, Nobel Yayın No: 859, Ankara.
- Demir, S. (2011). *İğneada'nın ekoturizm potansiyelinin saptanması* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Doğanay, S. (2011). Doğu Karadeniz'de yayla merkezlerine yeni bir örnek: Taşköprü Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26, 223-239.
- Durmuş, M. Y., Demir, M. B., & Aras, E. (2007). *İspir-Uzundere-Yusufeli dağ yürüyüşü (trekking) rotaları çalışma raporu*. Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi Trekking Raporu, Erzurum.
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1987). <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.01.2026).
- Ekinci, G. (2018). *Makroekonomik göstergelerle turizm ekonomisi: Yeşil ekonomi ve turizm*. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Emniyet, N. (2018). *Türkiye'de rafting ve akarsu kano slalom sporcularının spora başlama nedenleri ve beklentilerinin belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Erzurum.
- Gustavo, S. N. (2010). A 21st century approach to health tourism spas: The case of Portugal. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 17, 127-135.
- Güneş, G., Ülker, H. İ., & Karakoç, G. (2008). Sürdürülebilir turizmde yöresel yemek kültürünün önemi. A. Demir (Ed.). 2. *Ulusal Gastronomi Sempozyumu*, Antalya, s. 1-12. [Bildiri]
- Haberal, H. (2015). *Turizmde alternatif ekolojik turizm-doğa turizmi, kırsal turizm-yayla turizmi*. Detay Yayıncılık, Ankara.

- Han, E., & Kaya, A. A. (2015). *Kalkınma ekonomisi: Teori ve politika*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Henderson, J.C. 2009. Agro-tourism in unlikely destinations: A study of Singapore. *Managing Leisure*, 14 (4): 258-268.
- Kahraman, N., & Türkay, O. (2014). *Turizm ve çevre*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kaymaz, Ç. K. (2018). *Artvin ilinin ekoturizm potansiyeli ve sürdürülebilir yönetimi* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93-114.
- Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 11-29.
- Khan, M. M. (1997). Tourism development and dependency theory: Mass tourism vs. ecotourism. *Annals of Tourism Research*, 24(4), 988-991.
- Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının ekonomik boyutuna ekolojik bir yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 201-226.
- Kozak, M. A., & Bahçe, S. (2012). *Özel ilgi turizmi*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak, M. (2015). *Genel turizm: İlkeler-kavramlar*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kuter, N., & Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), 146-156.
- Küçükaslan, N. (2007). *Özel ilgi turizmi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ankara.
- Mosammam, H. M., Sarrafı, M., Nia, J. T., & Heidari, S. (2016). Typology of the ecotourism development approach and an evaluation from the sustainability view: The case of Mazandaran Province, Iran. *Tourism Management Perspectives*, 18, 168-178.
- Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2013). *Natural area tourism: Ecology, impacts and management*. Channel View Publications, Bristol.
- Özdemir, M. (2015). Türkiye’de bisiklet turizmi: “Velosipet ile bir cevelan”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 320-327.
- Öztürk, S. (2005). Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı’nın rekreasyonel kaynak değerlerinin irdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 6(2), 138-148.

- Parasız, İ. (2005). *Kalkınma ekonomisi*. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Pomfret, G. (2011). Package mountaineer tourists holidaying in the French Alps: An evaluation of key influences encouraging their participation. *Tourism Management*, 32, 501-510.
- Soyak, M. (2013). Uluslararası turizmde son eğilimler ve Türkiye’de turizm politikalarının evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 1-18.
- Sungur, Z. (2012, 11-13 Ekim). Sürdürülebilir ekoturizmin toplumsal etkileri: Türkiye’den örnekler. A. Demir (Ed.). *International Conference on Eurasian Economies*, Kazakistan, s. 338-344.
- Szopik-Depczyńska, K., Cheba, K., Iwona Bąk, I., Stajniak, M., Alberto Simboli, A. and Ioppoloe, G. (2018). The study of relationship in a hierarchical structure of EU sustainable development indicators, *Ecological Indicators* (90), 120-131
- Swarbrook, J. (1999). *Sustainable tourism management*. CABI Publishing, New York.
- Şahin, İ. F. (2009). Erzincan ilinin turizm potansiyeli ve ildeki ekoturizm uygulamaları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22, 69-88.
- Taş, E. (2014). Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Doğu Karadeniz Bölgesi Bayburt İli Örneği. (Yayımlanmış Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tellioğlu, S. (2019). Yeşil ekonomi kapsamında sürdürülebilir turizm yaklaşımı. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 25(1), 9-26.
- Tetik, N. (2012). Turist rehberlerinin ekoturizm alanındaki yeterlilikleri: Doğu Karadeniz örneği (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Tosun, C., & Şahin, S. Z. (2006). Gelişen ve değişen eğilim ekoturizm. A. Demir (Ed.). *II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Balıkesir, s. 1-18.
- Türkben, C., Gül, F., & Uzar, Y. (2012). Türkiye’de bağıcılığın tarım turizmi (agro turizm) içinde yeri ve önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 47-50.
- World Tourism Organization (2013). *Sustainable tourism for development guidebook*. UNWTO, Madrid.
- Yalçın, A., & Yalçın, S. (2013). Sürdürülebilir yerel kalkınma için Cittaslow hareketi bir model olabilir mi? *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 32-41.
- Yıkılmaz, R. F. (2011). *Sürdürülebilir kalkınmanın ölçülmesi ve Türkiye için yöntem geliştirilmesi*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.

Yozcu, S. (2017). *Mağaraların rekreasyonel kullanımı ve mağaracılık motivasyonları: Ayvaini Mağarası örneği* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Yücel, C. (2002). Turizmde yükselen değer: Ekoturizm. *TÜRSAB Dergisi*, 219, 1-7.